

מצרה לישועה

מים ראשונים: סטינו מפרשת השבוע לפרשת השבועות האחרונים ולענייני דיומא שמלווים את עם ישראל במסעותיו ותולדותיו הארוכים, גם בשובו לארצו – ל"מסעי" המתמיד והבלתי נגמר, ממצוקה להצלה ומצרה לישועה.¹

הוי פי גדול היום ההוא מאין פמהו ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע: (ירמיהו ל ז).²

מדרש תהלים (בובר) מזמור כב

"כי אם החרש תחרישי בעת הזאת" (אסתר ד יד) – "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" (ירמיהו ל ז), לכך נאמר: "ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר" (אסתר ד יד), ממי שכתוב ביה: "ישראל נושע בה' תשועת עולמים" (ישעיהו מה יז).³

מדרש תהלים (בובר) מזמור כב

שנו רבותינו: מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רווחה, מתוך ריחוק קירוב.⁴

אברבנאל במדבר פרק יג פסוק א, תחילת פרשת שלח לך

אמנם השתי שאלות האחרונות משה חידשם מעצמו לשאול אותם מהם.⁵ והיה זה כדי שידעו שאויביהם הם עם רב ועצום ועריהם בצורות בשמים ובזה יכירו וידעו כי גואלם חזק ושלא בכוחם יירשו הארץ וזרועם לא יושיע למו, ולכן יוסיפו להדבק לאלוה יתברך ולקרוא אליו, כי "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע".⁶

¹ גיליון זה נכתב בעיצומו של מבצע צוק איתן, שהתגלגל בעקבות חטיפת שלושת הנערים: איל יפרח, יעקב נפתלי פרנקל וגיל-עד מיכאל שער, כאשר יישובים רבים בישראל היו נתונים תחת מתקפת הטילים של חמאס והיו לא מעט נפגעים בקרב לוחמי צה"ל והאוכלוסייה האזרחית.

² הפסוק מדבר על יום גדול מאין כמוהו וממילא על צרה גדולה ממנה יושע עם ישראל תשועה גדולה. כך גם הבינו מדרשים ופרשנים רבים. ראה פירוש רד"ק לפסוק: "ועת צרה היא ליעקב - וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג", פירוש אלשיך: "חבלי משיח", מדרש אגדה (בובר) שמות כג כב: "לעתיד לבוא לימות המשיח, שנאמר: עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" ועוד. ומצרה גדולה זו ביום הגדול ההוא יושע ישראל, כפירוש מלב"ם: "כי גדול היום ההוא, וגם הזמן שאחריו עת צרה היא ליעקב, משיב להם הנביא הלא ממנה יושע". כך גם פירוש מצודת דוד: "כי היום ההוא יהיה גדול מאד. רצה לומר צרות גדולות ומרובות יהיו אז ... אבל מן הצרה ההיא תצא לו עוד תשועה". וראה עוד התייחסות הרמב"ם באגרת תימן לפסוק זה, בקטע שהוא מגלה את מועד הקץ שקיבל בסוד מאביו.

³ במרוצת הזמן לקחו דרשנים רבים וטובים את החצי השני של הפסוק: "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע", בלי החצי הראשון, ומצאו בו מזור ותקווה לישועת ה' בכל צרה וצרה שלא תבוא על ישראל. עוד לפני אותו יום גדול ואותה תשועה סופית. וגם חיברו את הפסוק בירושלמי עם הפסוק בתהלים צא טו: "יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אצלך ואכבדהו" ועם הפסוק בישעיהו סג ט: "בְּכַל־צָרָתְךָ לֹא לֹו צָר וּמְלֹאךְ פְּנֵי הוֹשִׁיעִים" (ראה דרשות על פסוק זה בדברינו צערם של ישראל ליום הזיכרון לחללי מערכות ישראל). כך גם כאן, בגזירת המן בשושן, שהיא ישועה "מקומית" ולא הישועה הגדולה עליה דיבר ירמיהו לעיל. אבל רש"י בפירושו למיכה ה ד מחזיר אותנו לישועה הגדולה: "והיה זה שלום - גמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו צרות אחריהן". עד אז, עד הישועה הגדולה והסופית, קורותיו של עם ישראל הם רצף של צרות ומצוקות וגם ישועות "מקומיות" הנותנות תקווה וכח להמשך "מסעי" הארוך של עם ישראל, בגלותו ובארצו.

⁴ אנחנו עדיין באותו פרק כב בתהלים ובאותו מדרש. לא בכדי משמש פרק זה בסיס למדרשים על הקשר צרה – ישועה ולא בכדי נכתבו עליו מדרשים רבים בנושא זה. ראה פסוקים בפרק זה הפותח: "למנצח על־אֵילֵת השחר מזמור לְדָוִד" וממשיך: "אֵלֵי אֵלֵי לְמָה עֲזַבְתִּי רְחוֹק מִישׁוּעָתִי דְבָרֵי שְׁאֵנִי... בְּךָ בְּטָחוּ אֲבֹתֵינוּ בְּטָחוּ וַתִּפְלְטֵנוּ: אֵלֶיךָ יִצְקוּ וְנִמְלֹטוּ בְּךָ בְּטָחוּ וְלֹא־בִישׁוּ... אֶל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה קְרוּבָה כִּי־אֵין עֹזֶר... כִּי לֹא־בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֲנוּת עֲנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פְּנֵי מִמֶּנִּי וּבִשְׁעוֹ אֵלָיו שָׁמַע... ומסיים: "יְבֹאוּ וְיִגִּדוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה". מדרש תהלים על הפרק סוקר צרות וישועות רבות, אנושיות וכלליות, לאו דווקא הצרה והישועה הסופיים. כרוח הכתובים הדנים באדם היחיד ובציבור לשעתו ולא כנביאים המדברים על "היום הגדול". ומכל המדרש שם, מצאנו את הקטע הבא מתמצת הכל: "מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רווחה, מתוך ריחוק קירוב". ראה מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ט המדבר על: "כעס שאין בו רצון" (לגויים). אך כאן, בתוך הכעס נמצא כבר הרצון, בתוך או מתוך האפילה – האורה, מתוך ובתוך הרוגז - הרחמים, מתוך ובתוך הצרה - רווחה, מתוך ובתוך הריחוק – הקירבה.

⁵ כוונתו לשאלות שבהן משה מנחה את המרגלים בפרשת שלח לך, במדבר יג יט: "ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה הוא אס־דעה ומה הערים אשר הוא יושב בה הנה הִבְמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים", שהן שתי שאלות לפני שתי השאלות האחרונות.

⁶ אחרי שנפרדנו מצרה-תשועה טוטאליים של ימות המשיח לצרה-תשועה "מקומיים" לאורך ההיסטוריה וראינו את מדרש תהלים לעיל בקשר מגילת אסתר לעיל (ראה בהקשר זה גם תלמוד ירושלמי תענית פרק א הלכה א: "הקב"ה מעמיד עליהן מלך קשה כהמן ומיד הן עושין תשובה והן נגאלין. מאי טעמא? ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע"), ואפשר לצרף גם את גאולת מצרים כנדרש בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת שמות פרק ב: "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים - אין ישראל נגאלין אלא מתוך דוחק גדול ... ועת צרה הוא ליעקב וממנה יושע". אחרי כל אלה, בא אברבנאל ולוקח אותנו לחטא המרגלים ולרעיון שהכניסה לארץ וההתנחלות בה יהיו שרשרת של "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע", ולכך כיוון משה בשאלתו האם יש מבצרים בארץ. בכך ניתן אולי גם להבין את דבריו של משה בדברים ט א: "ערים גדולות ובצורות בשמים", ולהשוותם עם דברי המרגלים: "והערים בצורות גדולות מאד", במדבר יג כח. המטרה היא להרגיל את העם לרעיון שכיבוש הארץ לא ייעשה ע"י נס חד-פעמי, אלא בתהליך ארוך של מורדות ועליות. ראה ספר שופטים וסוף יהושע. בכך, זכינו גם להתקשר לימים אלה של בין המצרים ולתשעה באב, בו בכיית המרגלים הפכה בכייה לדורות. ראה דברינו ערים גדולות ובצורות בשמים בפרשת שלח לך.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן יד

"ואל שדי יתן לכם רחמים". ילמדנו רבינו: מנין התקינו לברך על המזון? שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת" (דברים ח י) ... אמר הקב"ה: כשם שאני זקוק להוריד גשמים ולהשיב רוחות ולהוריד טללים, אף אתה זקוק לברכני, וזהיר להתפלל לפני. לא תהא רואה את עצמך בשעת הרווחה לבזה את התפילה, וכיון שתגיע הצרה תהא עומד ומתפלל! לאו בני, לא תעשה, אלא קודם שתבוא הצרה תהא מקדים ומתפלל, שנאמר: "הִיעָרַף שׁוֹעֵף לֹא בָצָר וְכָל מַאֲמָצִיכְח" (איוב לו יט),⁷ תדע שהרי יעקב אבינו היה בנימין עמו, ואינו יודע מה עתיד להגיעו, התחיל להקדים ולהתפלל, שנאמר: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין". וכן אמר המשל: אוקיר לאסיא עד דלא תצטרך ליה.⁸

מדרש תהלים (בובר) מזמור יח⁹

"מגדיל ישועות מלכו" ... כתוב אחד אומר: "מגדול" (שמואל ב כב נא), וכתוב אחד אומר: "מגדיל" (תהלים יח נא)! ר' יודן אומר: לפי שאין הגאולה באה על אומה זו בבת אחת, אלא קימעא קימעא. ומהו "מגדיל"? לפי שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל, עכשיו הן שרוין בצרות גדולות, וכשתבוא הגאולה בבת אחת, אינן יכולין לסבול ישועה גדולה, לפי שהיא באה בצרות גדולות.¹⁰ לפיכך היא באה קימעא קימעא ומתגדלת והולכת לפניו, לפיכך משולה הגאולה כשחר, שנאמר: "אז יבקע כשחר אורד" (ישעיה נח ח).¹¹ ולמה נמשלה כשחר? שאין לך אפילה גדולה יותר מאותה שעה הסמוכה לשחר. ואם יעלה גלגל חמה באותה שעה שהבריות ישינן, היו כל הבריות נלכדין. אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם תחילה, ואחר כך גלגל חמה עולה ומאיר, ואין הבריות נלכדין.¹²

⁷ ראה פירוש דעת מקרא לפסוק: "כלום אפשר שתהא ישועתך (שׁוֹעֵף) ערוכה בלי עמידה בצרות? ... שאין אדם יכול להגיע לישע מבלי לעבור בצרות ומבלי לאמץ כוחו ... והוא פתגם המזוז את האדם ומלמדו שאם ברצונו להשיג ישע והרחבה, עליו להיות נכון לסבול צרות ולהתאמץ בכל כוחו". אלה דברי אליהוא לאיוב ע"מ לעודדו שסוף השכר לבוא "ולפום צערא אגרא" (אבות פרק ה משנה כג, המשנה החותמת את מסכת אבות). אין ארוחות חנים במחשבת היהדות ובקורות עם ישראל.

⁸ כבד את הרופא לפני שתהיה זקוק לו. ראה משנת רבי אליעזר פרשה יב עמוד 228: "יפה כוחו של מתפלל שלא מצרה, יותר מן המתפלל מתוך צרה. שכל הנביאים הקדמונים, כיון שהיו מרגישין צרה, עד שלא תבוא עליהן הצרה, היו מתפללין, שנאמר: היערוך שועף לא בצר. אבל מי שהוא שותק בעת הטובה ומתפלל בעת הצרה, הרי זה כלא משגיח, שנאמר: ובעת צרתם יאמרו קומה והושיענו". פסוק אחרון זה הוא גלגול של ירמיהו על בני ישראל עובדי אלילים שבצר להם הם פונים לאלילים ואומרים: "לֵעָץ אָבִי אֶתָּה וְלָאֶבֶן אֶתְּ לְדַתְנִי" (ירמיהו ב כז, ושם כתוב בעת רעתם ולא בעת צרתם). בהמשך אומר שם המדרש שהדברים נכונים לא רק כלפי שמים, אלא גם כלפי בשר ודם: "אפילו לכבוד בני אדם אינו כן, שנאמר: ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני". (ראה הפסוק המלא שם, שופטים יא ז: "וַיֹּאמֶר יַפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וְתַגְרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עֲתָה כְּאִשְׁרֵי צַר לָכֶם"). הרי שאדם צריך להקדים ישועה, או תפילה לישועה או ביטחון בתשועה, לפני שמתרונש ובאה עליו הצרה. וכדברי הגמרא בסנהדרין מד ע"ב: "היערוך שועף לא בצר, אמר רבי אלעזר: לעולם יקדים אדם תפילה לצרה, שאילמלא הקדים אברהם תפילה לצרה בין בית אל ובין העי, לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. ריש לקיש אמר: כל המאמץ עצמו בתפילה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. רבי יוחנן אמר: לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו, ואל יהו לו צרים מלמעלה". גלגל מישועה לצרה ואולי זה באמת הסדר: תפילה – צרה – ישועה.

⁹ מזמור יח בספר תהלים הוא "שירת דוד" ומקביל, כמעט מילה במילה, לשירה בשמואל ב פרק כב, היא הפטרת פרשת האינו בשנים שאינה שבת תשובה.

¹⁰ ישועה גדולה מחייבת צרה גדולה לפנייה, חבלי משיח שעליהם כבר אמרו חכמים, סנהדרין צח ע"ב: "יתי ולא איחמיניה". יבוא המשל ולא אראנו, בגלל חבלי משיח הקשים. וזה מתחבר לדרשות לעיל על הפסוק "היערוך שועף לא בצר" (ראה הערה 7 לעיל).

¹¹ ראה ירושלמי ברכות פרק א הלכה א: "רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא: בי רבי, כך היא גאולתן של ישראל. בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא? כי אשב בחושך ה' אור לי (מיכה ז ח)". וכאן יש לנו בהמשך המדרש הסבר מעניין מדוע הגאולה באה לאט לאט ובהדרגה.

¹² ראה בתלמוד הירושלמי ברכות א א שהבאנו בהערה הקודמת שבין איילת השחר (שהוא זמן מוקדם לעמוד השחר) ובין הנץ החמה יש עוד תחנת ביניים: "מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעת מילין, משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מילין", ובסך הכל מהלך שמונה מילין בין איילת השחר והנץ החמה. איילת השחר הוא זמן מוקדם בו מופיעים שני קרניים מאד דקיקות, עד שניתן להתבלבל בין ובין כוכבים מסוימים (ראה שם). כך או כך, לעניינינו, גאולה הדרגתית, קימעא קימעא, היא ערובה לכך שגם הצרות שיבואו לפנייה יהיו קימעא קימעא וניתן לסבול אותן. ראה מוטיב דומה, ואולי קדום יותר במדרש דברים רבה פרשת ואתחנן, פרשה ב סימן א: "יענך ה' ביום צרה (תהלים כ ב). רבותינו אומרים: למה הדבר דומה? לבן מלך שייצא לתרבות רעה והיו לו שלשה פדגוגין. הראשון אמר: יעשה לו כבלים של מאה ליטרין והשני אמר: אינו יכול לעמוד בכבלים של מאה ליטרין, אלא יעשה לו כבלים של שנים עשר ליטרין. בא השלישי ואמר: היאך הוא יכול לעמוד בכבלים של שנים עשר ליטרין? יעשה לו כבלים של ליטרא אחת. כך אמר משה: יעשו לו כבלים של מאה ליטרות, שנאמר: ומצאוהו רעות רבות וצרות (דברים לא יז). דוד אמר: יעשה לו כבלים של י"ב ליטרין, שנאמר: יענך ה' ביום צרה, כשם שהיום י"ב שעות. כיון שעמד ירמיהו, אמר לפניו: רבש"ע, אין בהם כח לסבול כשם שאמר דוד ביום צרה, אלא יעשה להם כבלים של ליטרא אחת שנאמר: ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע (ירמיה ל ז)". ירמיהו לא רק מוריד את משקל הצרות, אלא מוצא בתוכן ומיד את הישועה. מדרש תהלים מזמור יח מחזיר אותנו למזמור כב "למנצח על איילת השחר", ראה לעיל בעמוד הראשון. מדרש דברים רבה מחזיר אותנו למדרש תהלים (בובר) על מזמור כב: "מתוך כעס רצון, מתוך אפילה אורה, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רווחה, מתוך ריחוק קירוב". מתוך הצרה באה הישועה וכמו שהדרשנים על הפסוק מדגישים בדרשותיהם: "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע". הישועה טמונה בצרה.

רד"ק תהלים פרק יח פסוק כט

"כי אתה תאיר נר"י".¹³ הצרה היא החשיכה, והתשועה ממנה היא האורה והנוגה, וזהו שאמר: "ה' אלהי יגיה חשכ"י".¹⁴

מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון - סוף¹⁵

סיעתו של רבי אליעזר בן חנניא בן חזקיהו איש גורון הם כתבו מגילת תענית, מפני שאינן למודין בצרות ואין הצרות מצויות לבוא עליהם. אבל בזמן הזה, שהם למודים בצרות והצרות באות עליהם, אם יהיו כל הימים דיו וכל היערות קולמוסים וכל בני אדם לבלריים, אין מספיקים לכתוב הצרות הבאות עליהם ותשועות הנעשות להם. דבר אחר: אין השוטה נפגע ואין בשר המת מרגיש באזמל.¹⁶

אחרית דבר

אנו עומדים בפתחם של "תשעת הימים": עליהם אמרו חכמים במסכת תענית פרק ד: "משנכנס אב ממעטין בשמחה". זאת, בשל המאורעות הקשים שאירעו בחודש זה, בתשעה בו, אשר מתחילים בחטא המרגלים ומסתיימים בסופו המר של מרד בר כוכבא: "בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר" (שם). ראה דברינו [לתשעה באב](#) ובהם גם [חורבן ביתר](#). והוסיפו חכמים במרוצת הדורות איסורים נוספים, בימים אלה, של מיעוט משא ומתן, תספורת, כיבוס, אכילת בשר ועוד. והאשכנזים גם הרחיבו את ממד הזמן, בחיבור יז' בתמוז עם תשעה באב ויצרו בכך קשר של חטא העגל עם חטא המרגלים – קשר שיש לחקור ולהעמיק בו (ראה דברינו [סלחתי כדברך ואולם](#) בפרשת שלח לך). עם חידוש מלכות ישראל בימינו, קיבוץ גלויות, קיום נבואת יחזקאל על הרי ישראל הנושאים פריים (יחזקאל לו ח), והפיכת מדינת ישראל למרכז תורה אדיר, אפשר שנקודת המבט על חודש אב תשתנה קצת; יותר לכיוון של לימוד לקח והבנת תולדות עמנו ופחות לאבל, קינות וצפייה פאסיבית לגאולה. מה גם שחודש אב התברך ביום שבו אוחדו שבטי ישראל, ט"ו באב, בזכות בנות צלפחד שבפרשת השבוע (ראה דברינו לט"ו באב [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#)), וכבר ביקש רבי יהודה הנשיא להקל בימים אלה כמובא בגמרא מגילה ה ע"ב. אין כמו חודש אב לסמל את התקווה והאמונה שכל צרה תיהפך לישועה ותשועה, גם אם אלה באות קימעא קימעא ולא באור גדול אחד. שנזכה שיתקיימו בנו דברי הנביא זכריה, פרק ח פסוק יט: "כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשֹּׁן וְלְשִׁמְחָה וְלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת

¹³ הפסוק המלא הוא: "כִּי־אֵתָה תֵאִיר נְרִי ה' אֱלֹהֵי יִגְיָה חֲשִׁכִי" וזה אכן אחד מאותם פסוקים בהם יש הבדל בין שירת דוד בשמואל ב ומקבילתה בתהלים. הפסוק המקביל בשמואל ב כב כט: "כִּי־אֵתָה נִירִי ה' וְה' יִגְיָה חֲשִׁכִי".

¹⁴ ממדרש תהלים על פרק יח שם, לפרשן רד"ק על פסוק כט באותו הפרק. הצרה היא חשיכה והתשועה היא האור או האורה כפי שכבר ראינו לעיל. ראה פירושו לפרק כז א בתהלים: "לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד. הואיל והוא אורי וישעי, ממי אירא? אין לפחוד מאדם. ואמר: אורי, כי הצרה דומה לחשכה, והתשועה ממנה היא האורה. והוא מעוז חיי גם כן, ממי אפחד, שימיתני?". ואולי כבר קדם רש"י לרד"ק בפירושו לתהלים צ יד: "שבענו בבוקר חסדך - ביום הגאולה והתשועה שהוא בוקר לליל הצרה והאנחה והחשיכה".

¹⁵ מגילת תענית היא 'המסמך הפרושי הקדום ביותר שבידינו אשר יצא מחוג החכמים של ימי בית שני', כהגדרת פרופ' רד נעם, אשר כתבה ספר מחקר מקיף על המגילה ועל הסכוליון, שהוא פירוש והרחבה הנלווה למגילת תענית ([הוצאת יד בן צבי תשס"ד](#)). מגילה זו מונה את הימים והמאורעות בהם נעשו ניסים ומאורעות טובים לישראל, בתקופת בית שני, ולפיכך אסור להתענות ולהספיד בהם (מגילת אי-תענית). הסכוליון המובא כאן, שהעתקוהו מפרויקט השו"ת של אונ' בר-אילן, הוא פחות או יותר מה שפרופ' נעם מכנה 'נוסח הכלאיים'.

¹⁶ כך חותם הסכוליון את פירושו למגילת תענית, כשהוא מספר בדרך אגב לנו מי כתב את המגילה, אליעזר או אלעזר בן חנניא בן גורון, המוכר לנו מסוגיית י"ח דבר שבהם נפסקה הלכה כבית שמאי שרבו על בית הלל באותו מעמד (מסכת שבת פרק א משנה ד, תוספתא שבת פרק א הלכה טז), והחוקרים מפקפקים בכך בשל קדמות מגילת תענית. עיקר דבריו הוא ההבחנה בין 'מי המגילה' (תחילת בית שני?) בהם הצרות וממילא גם הישועות היו במידה, ובין 'הזמן הזה', אולי ימי עריכת הסכוליון הסופית וחתמתו, בהם הצרות, והישועות הנלוות להן, נעשו תכופות למדי עד שאם נתעד אותן ונבקש לקיימן, יתמלא לוח השנה שלנו באירועים ומועדים (וימי זיכרון) למכביר ויהיה הדבר לשגרה ולזילות בבחינת "אין בשר המת מרגיש באזמל". ראה מקבילה בגמרא שבת יג ע"ב, סוגיית י"ח דבר: "תנו רבנן: מי כתב מגילת תענית? אמרו: חנניא בן חזקיהו וסיעתו, שהיו מחבבין את הצרות. אמר רבן שמעון בן גמליאל: אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה, שאם באנו לכתוב - אין אנו מספיקין. דבר אחר: אין שוטה נפגע. דבר אחר: אין בשר המת מרגיש באזמל". גם בימינו תכפו הצרות והישועות ועדיין לא תמו מלחמות קוממיות ישראל. אך אנו מרכזים הכל בשני ימים בשנה: יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום העצמאות ומרגישים היטב באזמל בבשר החי. אנו דואבים על כל חייל ואזרח שנפגעו ושמהים על כל רגע של שקט ושמחה, עד בוא השלום המיוחל.

וְהַשְׁלוֹם אָהָבוֹ.¹⁷ ימי הצום יהפכו לימי שמחה, הצרה לישועה והעצב לתשועה, אם נאהב את האמת והשלום ואם נכפר באהבת חינום על שנאת חינום.

שבת שלום
חזק חזק ונתחזק
ומברכים מנחם אב
מחלקי המים

¹⁷ לכל הקדשנו דף מיוחד בשם **צום הרביעי וצום החמישי**. נביא כאן את תמצית הדברים. ראה ציטוט פסוק זה בדיון הלכתי בגמרא ראש השנה דף יח עמוד ב: "אמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב: כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה - קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה! בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה. אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה. יש שָׁמֵד - צום. אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין". הגמרא שם שואלת: אם כך, אולי גם תשעה באב? ותשובתה היא שתשעה באב הוא מקרה מיוחד משום שהוכפלו בו צרות. דיון זה ע"י אמוראים מדורות מאוחרים והפשרה שהם מציעים הוא מפתיע. דברי הנביא זכריה נאמרו בתחילת ימי בית שני, בעת הציפיות הגדולות לחידוש היישוב בארץ וקימום תפארת בית המקדש ושלטון יהודי ריבוני. ציפיות אלה לא התגשמו וסופו של בית שני, ולאחריו מרד בר כוכבא שכשל וחורבן ביתר, ידועים. באים האמוראים מספר דורות אחר כך (מאה שלישית-רביעית לספירה) ועדיין רואים בנבואת זכריה דבר מעשי שיש לו השלכות על ההלכה! אם כך הם, קל וחומר אנחנו שזכינו לתקומת ישראל בדורנו, צריכים לקחת את הצרות והקשיים בפרופורציה.